

عنوان : راهکارهای رفتاری مانایی و پایایی خانواده متعالی در قرآن

استاد راهنما:

خانم فاطمه کاکا دزفولی

نویسندگان:

زینب باوی

مینا آلبوشوکه

مدرسه علمیه فاطمیه (س) شهرستان کارون استان خوزستان

چکیده

این مقاله به بررسی راهکارهای رفتاری مانایی و پایایی خانواده متعالی از منظر قرآن می‌پردازد. در قرآن کریم، بنیان خانواده به‌عنوان یک نهاد مقدس و اساسی برای ایجاد جامعه‌ای سالم و پایدار معرفی شده است. در این راستا، قرآن به مجموعه‌ای از اصول رفتاری مانند رعایت حقوق همسران و فرزندان، صداقت، محبت، توکل بر خدا، و برقراری عدالت تأکید دارد که موجب استحکام روابط خانوادگی و افزایش پایداری خانواده می‌شود. در این تحقیق، تلاش شده است که این راهکارها با استفاده از آیات قرآن و روایات اسلامی استخراج و مورد تحلیل قرار گیرد. به‌ویژه بر اهمیت مودت و رحمت میان همسران، توکل به خدا در سختی‌ها، و اهمیت تربیت صحیح فرزندان تأکید می‌شود.

کلیدواژه‌ها: خانواده متعالی، پایداری خانواده، مودت، رحمت، رعایت حقوق متقابل.

مقدمه:

خانواده به عنوان نهاد اصلی در شکل‌گیری و انتقال ارزش‌ها و تربیت نسل آینده، از جایگاه ویژه‌ای در قرآن کریم برخوردار است. یکی از مسائل مهم در این زمینه، حفظ مانایی و پایایی خانواده متعالی با تکیه بر اصول و آموزه‌های قرآن است. این تحقیق به دنبال شناسایی و ارائه راهکارهای رفتاری در قرآن کریم است که به عنوان مبنایی برای تقویت و پایایی این نوع خانواده‌ها عمل کند. پرسش اصلی این است که چگونه می‌توان از این اصول قرآنی به عنوان راهکارهای رفتاری حفظ خانواده‌ای متعالی استفاده کرد؟

اهداف مورد انتظار در این تحقیق عبارت است از:

۱. شناسایی اصول رفتاری خانواده متعالی در قرآن کریم

۲. ارائه راهکارهای عملی مبتنی بر قرآن برای حفظ مانایی و پایایی خانواده

آثاری در رابطه با این تحقیق نوشته شده است از جمله:

(۱) مقاله «شاخصه‌های روابط اجتماعی در خانواده متعالی از دیدگاه قرآن» اثر اسما پناهی (۱۴۰۱). نویسنده معتقد است: خانواده رکن اصلی اجتماع است و نقش تعیین کننده‌ای در پیشرفت و ترقی جامعه دارد. از جمله اهداف تشکیل خانواده می‌توان ایجاد آرامش، پاسخگویی به نیازهای غریزی، تولید نسل و... را نام برد. اهمیت این نهاد از نظر اسلام آنقدر بالاست که خداوند در قرآن کریم از زاویه‌های گوناگون به جنبه‌های مختلف آن پرداخته و حتی جزئیات و ریز مسائل را در برخی موارد بیان فرموده است. در بحث خانواده روابط موجود در آن به دو دسته کلی روابط درونی و بیرونی تقسیم می‌شود که هر کدام شاخصه‌های خاص خود را داشته و در هر دو مورد، رهنمودهای سازنده‌ای در قرآن بیان شده است. از جمله شاخصه‌های روابط بیرونی در خانواده متعالی می‌توان به مسئولیت‌پذیری، صله رحم و ارتباط با دیگران اشاره نمود که در هر سه زمینه سفارش‌های مربوطه در قرآن و روایات و نیز سیره معصومین (ع) بیان شده است.

(۲) مقاله «خانواده متعالی در پرتو آموزه‌های اسلامی» اثر سیدحسن حسینی (۱۴۰۰). نویسنده در این مقاله به این مساله اشاره دارد که: خانواده، سازنده ترین واحد اجتماع محسوب می‌شود و ثبات و سلامت جامعه در گرو سلامت خانواده است؛ به طوری که می‌توان گفت اولین شرط داشتن جامعه‌ای سالم و پویا، تعالی و سلامت و پایداری خانواده است. براین اساس، در این پژوهش این مسئله با روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد استفاده از منابع کتابخانه‌ای و نرم افزاری از طریق گردآوری اطلاعات مبنای تجزیه و تحلیل قرار گرفته و تبیین شده است که رسالت قرآن کریم و اولیای الهی برای ساختن جامعه آرمانی و ایده آل، مبتنی بر فرد سازی و خانواده سازی است؛ چرا که زیر بنا و اساس خود سازی در خانواده شکل می‌گیرد. خانواده متعالی و مطلوب از منظر اسلام، خانواده متعادلی است که در آن روابط گرم و صمیمی، موجب پیوند افراد خانواده به یکدیگر می‌شود؛ زیرا تعاملات در خانواده متعالی و متعادل، زمینه ساز جامعه سالم و رو به رشد می‌گردد.

این تحقیق با تمرکز بر آموزه‌های قرآن کریم، در جستجوی اصولی است که به شکل عملی و پایدار، خانواده را به سوی تعالی هدایت کند. برتری این پژوهش در مقایسه با سایر تحقیقات در این است که علاوه بر تحلیل نظری، بر کاربردهای عملی نیز تأکید دارد و می‌کوشد راه‌حلهایی برای مسائل واقعی و معاصر خانواده ارائه دهد.

راهکارهای رفتاری که قرآن برای پایداری خانواده متعالی ارائه می‌دهد، شامل اصولی است که به ایجاد تعادل، آرامش، و رشد معنوی در خانواده کمک می‌کند. از جمله این اصول، تأکید بر مودت و رحمت میان همسران، توجه به حقوق متقابل اعضای خانواده، و اهمیت تربیت دینی و اخلاقی فرزندان است. خانواده‌ای که این اصول را به‌عنوان راهنمای زندگی خود قرار دهد، می‌تواند در برابر مشکلات و چالش‌ها مقاوم باشد و به یک نهاد پایدار و متعالی تبدیل شود. در نهایت، قرآن کریم به‌عنوان راهنمایی جامع و کامل، می‌تواند نقش بسزایی در ساختن خانواده‌ای شاداب، سالم و پایدار ایفا کند.

*قرآن کریم.

*نهج البلاغه.

- (۱) آمدی، عبد الواحد بن محمد، غررالحکم، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.ش.
- (۲) ابو داوود سلیمان ابن اشعث، سنن ابن ابی داوود، شارح عبدالخیر عبدالقادر، قاهره: دارالحديث، ۱۴۲۰ ق.
- (۳) باقری، محمد مهدی، مهارت های زندگی، مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۸۸.ش.
- (۴) بستان، حسین، جامعه شناسی خانواده با نگاهی به منابع اسلامی، ج ۱، چ ۲، قم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۲.ش.
- (۵) بن هبه الله، علی بن حسن، تاریخ مدینه دمشق، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۵ق.
- (۶) پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: دنیای دانش، ۱۳۸۲.
- (۷) پرهیزکار، عباسعلی، اندیشه مسئولیت در نهج البلاغه، کشر، انتشارات کشمیر، چ ۱.
- (۸) ترمذی محمد بن عیسی، سنن ترمذی، تحقیق احمد محمد شاکر، قاهره: دارالحديث، 1419ق.
- (۹) جبلی عاملی (شهید ثانی)، زین الدین بن علی، الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه، تحقیق: سید محمد کلانتری، قم: داوری، ۱۴۱۰.
- (۱۰) جمعی از نویسندگان، سیمای خانواده در اسلام، ناشر: موسسه بوستان کتاب، چ ۱، ۱۳۹۴.
- (۱۱) حاتمی، غلامرضا، شمه ای از وظایف همسران، نشر: الماس شرق، چ ۲.
- (۱۲) حرانی، حسن بن علی ابن شعبه، تحف العقول، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۴ ق.
- (۱۳) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تحقیق عبد الرحیم ربانی شیرازی، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۹۹۱م.
- (۱۴) حسینی و نویسندگان دیگر، روابط سالم در خانواده، نشر، بوستان کتاب، چ ۱۹.
- (۱۵) خطیب، سید مهدی، مهارت های زندگی، قم: موسسه علمی - فرهنگی دارالحديث. سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۶.
- (۱۶) خمینی، روح الله، توضیح المسائل، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چ ۹، ۱۳۶۲.ش.

- ۱۷) خمینی، روح الله، جهل حدیث، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۱.
- ۱۸) خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، چ ۲، نجف: دارالکتب العلمیه، ۱۳۹۰.
- ۱۹) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ه.ش.
- ۲۰) رجائی، محمد رضا، راز خوشبختی زن وشوهر، اصفهان: مرغ سلیمان، ۱۳۹۱ ه.ش.
- ۲۱) سالاری فر، محمد رضا، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام، نشر: هاجر، چ ۲، ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۲۲) سمیعی، رضا، جام اندیشه، نشر، صالحان، چ ۱.
- ۲۳) سیستانی، سید علی، توضیح المسائل چ ۴، قم، ۱۴۱۵.
- ۲۴) سیاح، احمد، فرهنگ سیاح، تهران: انتشارات اسلام، بی تا.
- ۲۵) شریعتی محمد امین و عبد الرسول پیمانی، سخنان حضرت محمد(ص) نهج الفصاحه، نشر: خاتم الانبیاء چ ۱.
- ۲۶) شریفی رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، ج ۱، ترجمه دشتی محمد چ ۲، مشهد: انتشارات نور المبین، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۲۷) شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، نجف: مطبعه حیدریه، چ ۱.
- ۲۸) صادقی، ماندانا، ارتباط بین ناکار آمدی شناختی و قابلیت های مدارا در بیماران مبتلا به اسکیزوفرنیا، تازه های شناختی، ۱۳۸۲ ه.ش.
- ۲۹) طباطبایی یزدی، محمد کاظم، العروه الوثقی، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۱۶.
- ۳۰) طبرسی، فضل بن حسن، مکارم الاخلاق، قم: منشورات الشریف الرضی.
- ۳۱) علیان نژادی، ابوالقاسم، طرح نو در مسائل اخلاقی، چ ۲، قم: موسسه تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی، ۱۳۹۹ ه.ش.
- ۳۲) فاضل لنکرانی، محمد، جامع المسائل، قم: مهر، ۱۳۶۵ ه.ش.
- ۳۳) قاسمی، محمد علی، فقه و زندگی، مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۳۴) قرائتی، محسن، سیمای خانواده در قرآن و روایات، گردآوری و تدوین حسین پور امیری، تهران: موسسه فرهنگی در سهایی از قرآن، چ ۲، ۱۳۹۸ ه.ش.
- ۳۵) فرید، مرتضی، الحدیث، روایات تربیتی، تهران، دفتر نشر، فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۱ ه.ش.

- (۳۶) قرطبی، محمد بن احمد، الجامع الاحکام القرآن، ج ۱، بیروت: دارالفکر، بی تا.
- (۳۷) قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، قم: دارالکتب الاسلامی، ۱۳۶۷ ه.ش.
- (۳۸) قمی، محمد بن علی بن بابویه، (شیخ صدوق)، من لا یحضره الفقیه، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۴ ق.
- (۳۹) کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ ه.ش.
- (۴۰) کلینی، محمد بن یعقوب، فروع الکافی، بیروت، دار الاضواء، ۱۹۹۲ ق.
- (۴۱) کوفی، حسین بن محمد ابن اشعث، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۶ ه.ش.
- (۴۲) گلدینگ، ساموئل، ترجمه ی فرشاد بهاری و همکاران، خانواده درمانی، تهران: تزکیه، ۱۳۸۶ ه.ش.
- (۴۳) لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و الموعظ، تحقیق: حسین بیرجندی، قم: دارالحديث، چ ۱، ۱۳۷۶ ه.ش.
- (۴۴) مازندرانی، محمد بن علی ابن آشوب، مناقب آل ابی طالب، انتشارات: ذوی القربی، نامعلوم، چ ۱، ۱۴۲۱ ق.
- (۴۵) متقی هندی، علاءالدین علی بن حسام الدین، کنز العمال، بیروت: موسسه الرساله، ۱۴۰۹ ق.
- (۴۶) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه دارالحديث لطباعه و النشر، بیروت، چ ۶، ۱۴۳۳ ق.
- (۴۷) مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، صدرا، تهران، ۱۳۷۷ ه.ش.
- (۴۸) مهدی پارسا، حسین، آسیب شناسی روش های تربیتی، مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۸۸ ه.ش.
- (۴۹) مجلسی، محمد تقی، روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، قم موسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور، چاپ دوم، ۱۴۰۶ ق.
- (۵۰) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، داراحیاء التراث العربی، بیروت، چ ۳، ۱۴۰۳ ق.
- (۵۱) میرخانی، عزت السادات، رویکردی، نوین در روابط خانواده، تهران: سفیر صبح، ۱۳۶۹ ه.ش.
- (۵۲) نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت، نشر موسسه آل البيت لاحیاء التراث، ۱۹۸۸ م.
- (۵۳) نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چ ۳، ۱۳۶۶ ه.ش.
- (۵۴) نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، تهران: حوزه ی علمیه اسلامی، ۱۳۴۸ ه.ش.

۵۵) نیشابوری مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، مصحح محمد فؤاد عبدالباقی، قاهره: دارالحدیث، ۱۴۱۲ هجری قمری.

مقاله

۵۶) قربان نیا، ناصر، معصومه حافظی، راه کارهای اخلاقی مرتبط با اصل مودت و رحمت میان همسران از منظر قرآن کریم، فصلنامه علمی -ترویجی بانوان شیعه، سال ششم، شماره ۱۹، ۱۳۸۸.

۵۷) نبی پور، علی، رویکرد متعالی اسلام به حقوق خانواده و نقش آن در تعادل کارآمدی خانواده، فصل نامه ی در عرصه مطالعات زنان و خانواده.

۵۸) فقهی، علی رضا و همکاران، تربیت قرآنی و فرهنگ احترام به والدین (از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه)، چهاردهمین همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، فرهنگ و برنامه درسی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، ۱۳۹۵.